

MELİKE IŞIK DURMAZ • '78 Kuşağı

MELİKE İŞİK DURMAZ 1981 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Üniversitesi'nde iletişim lisans ve siyaset bilimi yüksek lisans eğitimlerinin ardından doktorasını Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde, sosyoloji alanında tamamladı. *Bellek İzleri: Kurgudan Kurama Görüntüler* (Kalkedon), *Sokağın Belleği. 1 Mayıs 1977'den Gezi Direnişi'ne Toplumsal Hareketler ve Kent Mekanı* (Dipnot) ve *Devrimci Bir Pusula: Gezi (Ayrıntı)* gibi kitaplarda makaleleri yayımlandı. '78 Kuşağı Bir Hafıza Topluluğu başlıklı çalışması. 2024 yılında İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. Uzun zamandır çevirmenlik ve editörlük yapıyor.

İletişim Yayınları 3425 • Araştırma-İnceleme Dizisi 582

ISBN-13: 978-975-05-3660-1

© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2024, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK GÖRSELİ Yılmaz Aysan, *Afişe Çıkmak:*

1963-1980 *Solun Görsel Serüveni*, İletişim Yayınları,
2013, s. 245, 248 (kolaj).

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Nebiye Çavuş

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MELİKE IŞIK DURMAZ

'78 Kuşağı

Bir Hafıza Topluluğu

Umut Deniz için...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Türkiye Tarihine Özgü Bir Hafıza Topluğu

AHMET İNSEL 9

Giriş 13

BİRİNCİ BÖLÜM

Geçmiş Gerçekten Geçmiş midir? 23

Neden ve nasıl hatırlıyoruz? 25

Büyük yıkımlar ve hafıza 32

Yeni bir geçmiş yazmak 38

Tersine tarih 45

Hafıza toplulukları 48

İKİNCİ BÖLÜM

Kuruluşun Anısı ve Büyük Nostalji 51

Hatırlanan geçmiş 51

Tarihsel bir kesiti paylaşmak: *"Türkiye'de bir sol rüzgâr vardı"* 54

İlk siyasallaşma: *"Evimizde hep konuşulurdu"* 62

Sol fikirle tanışma: *"Tercihim Lenin'den yana oldu"* 72

Ortak deneyim mekânları: *"Amfiler ağzına kadar dolardı"* 80

Hissiyat dünyası 92

Norm olarak yoldaşlık: *"Benim ideolojim yoldaşlıktı"* 94

Devrimci ahlâk: *"Omurgalı duruştan uzaklaşmadım"* 99

"Mahirler, Denizler, İbolar" 107

Özlemin mekânı olarak kuşak: Nostaljik hatırlama 113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Olaylı Geçmiş	123
Özel bir tarihçe	123
“Tarih öncesi”	127
1 Mayıs’tan katliamlara: “Yapıtışları döşeniyordu”	137
Kurucu olay: 12 Eylül	146
Bir hayat biterken diğeri başlıyor	146
Örgütler dağılırken	149
Darbe ve direniş beklentisi: İlk hayal kırıklığı	154
Baskı ve toplumsal tecrit	159
İçeridekiler	165
• TUTUKLULUK, BASKI VE İŞKENCE	165
• “İTİRAFÇILAR” VE “ÇÖZÜLENLER”	171
• YENİ BİR NORM: “DİRENMEK”	175
Dışarıdakiler: Deneyimin sonu	181
Acının mekânı olarak kuşak: Melankolik hatırlama	192

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hafıza Topluluğu: ‘78 Kuşağı	199
Darbeden sonraki tufan	201
Hafıza konjonktürü	214
‘78’liler Hareketi	221
‘78 kuşağı ve hafıza pratikleri	229
Anmalar ve “devrim şehitleri”	229
Ritüeller	236
1 Mayıs, Taksim	245
• 1 MAYIS NEYİ SİMGELER?	245
• FAİLİ MEÇHULLER	248
• HAFIZA MEKÂNİ OLARAK TAKSİM	250
Nasıl bir hesaplaşma?	256
Sonsöz	267
KAYNAKÇA	273

Türkiye Tarihine Özgü Bir Hafıza Topluluğu

AHMET İNSEL

Aynı zaman aralığında doğmuş, benzer olayları, gelişmeleri yaşamış veya izlemiş, bunların etkisini az veya çok taşıyan bir nesli ifade eden kuşak tamlamaları arasında Türkiye'ye özgü olan kuşak, '78'lilerdir. Onu önceleyen ve büyük ölçüde etkisi altında bırakan '68 kuşağı dünyada iz bırakmış bir gençlik hareketi iken, Türkiye dışında kendini '78 kuşağı olarak tanımlayan bir kuşak kimliğine rastlanmaz. Ayrıca, genellikle sosyologların ve demografların ürettiği tamlamalar olan savaş arası kuşağı, baby-boomer'lar, X, Y, Z gibi kuşaklardan farklı olarak, '68 ve ondan çok daha fazla '78 kuşağı tamlamaları, bu kuşağı var eden olaylar içinde yer almış olanların kendilerini tanımlamak için benimsedikleri isimlendirmelerdir. X, Y, Z kuşakları gibi, dışarıdan verilen bir tanım değildir.

'78'lilik, o kuşağa anlamını veren olay örüntüsüne az veya çok dahil olmuş, aynı şeyleri farklı biçimler altında da olsa paylaşmış kişilerin bilahare ürettikleri sosyo-politik yönü ağır basan bir aidiyeti ifade eden bir kimliktir. Dolayısıyla, belli bir yaş grubuna ait olan ve o yaş grubuna tekabül eden toplumsal, siyasal, teknolojik gelişmelerin izini taşıyan veya taşıdığı kabul edilen kişileri tarif etmez; değil, aktif siyasal-toplumsal eylemlilikten türeyen bir kuşak kimliği olarak diğerlerinden ayrılır.

Yaş kuşaklarına özellikler atfedilmesini ve bunun mutlaklaştırılmasını “kuşak mitosu” olarak haklı nedenlerle eleştirenlerin işaret ettiği zaafılar, ’68 ve ’78 kuşakları tamlamaları için çok geçerli değildir.

’68 kuşağı Türkiye’de bir gençlik hareketi olmasının ötesinde, 1960’larda yükselen bir siyasal dalganın, sol toplumsal dalganın Türkiye’deki kurucu kuşağıydı. Ama aynı zamanda dünyada var olan benzer bir dalganın, anti-emperyalist, anti-kolonyalist, özgürlükçü sol-sosyalist bir siyasal-toplumsal dalganın parçasıydı da. Buna karşılık, ’78 kuşağı kimliğinin Türkiye dışında ’68 benzeri bir muadili yoktur. Kendini sosyalist devrim mücadelesi içinde tanımlayan bu kuşağın aktörleri, Türkiye özelinde mücadelelerini her şeyden önce antifaşist olarak algıladılar. Ama yürütülen mücadeleler kadar, belki ondan daha fazla maruz kalınan ağır baskılar, yaşanan acılarla anılırlar.

Melike Işık Durmaz’ın bu kitapta özellikle altını çizdiği gibi, ’78’liler esas olarak bir hafıza topluluğudur. Bu anlamda belki de kuşak kavramını onlar için çok temkinli biçimde kullanmak gerekir. Yürütülen mücadeleler, yaşanan iç tartışmalar, kavgalar, verilen kayıplar ve yaşanan acıların bir uzantısı olarak var olmuş bir kuşak kimliğidir bu. 12 Eylül travması bu kimliği dağladı, onun oluşumu üzerinde çok ağır, silinmez bir iz bıraktı. Hafıza topluluğuna dönüşmesi, esas olarak 2000’lerde, adalet ve geçmişle hesaplaşma talepleriyle gerçekleşti. Bu amaç, mücadelelerine yön verdi.

’78 Kuşağı, bu kuşağın önderleriyle, sözcüleriyle değil, göz önünde olmayan aktörleriyle, 2010’ların ortalarında yapılan görüşmelerden hareketle, kendini bu kuşağın bir üyesi olarak görenlerin neyi, nasıl hatırladığına, bu kimliğin nasıl üretildiğine, tarihi işleyiş biçimine eğiliyor. Geçmişte ne olduğunu aydınlatmayı amaçlayan bir tarih çalışması değil bu. Görüşülen eski militanların, meslek örgütleri üyelerinin hatırladıklarının ışığında, bu hatırlanan geçmişin süzgecinden geçerek bir hafıza topluluğunun nasıl biçimlendiğine ışık tutuyor.

1978 yılında yaşananları, mücadeleleriyle, katliamlarla, çatışmalarla “bir doruk noktası” olarak algılayarak, kendini ’78

kuşağı olarak tanımlayanlar bir hafıza topluluğu oluşturuyorlar ama homojen bir bütün değiller.

Bu bağlamda, Melike Işık Durmaz, çalışmasının bir otobiyografik hafıza değil, tarihsel hafıza çalışması olduğunu dik-katle belirtiyor. Birçok '78'linin otobiyografi kitabı yayımlandı. Bunların arasında sadece mücadeleleri, direnişleri yücelten anı-ların yanında, örgüt veya hareketler içinde yaşananlarla eleştirel bir hesaplaşma yürütenler de var. Hepsi yaşananları az ve-ya çok farklı biçimde aktarmalarının yanında, kendilerini o ya-sananlar içinde konumlandırış biçiminden hareketle anlatıcı-nın ideolojisine, düşünüş tarzına dair de ipuçları sunuyorlar. Bu anıların bir kısmını da çalışmasına dahil eden Melike Işık Durmaz, esas olarak kendi yaptığı söyleşilerden hareketle son derece değerli bir hafıza sosyolojisi yürüterek, ele aldığı hafıza-nın bugünle olan ilişkisini inceliyor. Bunun benzer başka hafı-za sosyolojisi çalışmalarını teşvik edeceğini ümit ediyoruz.

Ayrı siyasal akımlarda yer almış olsalar da, ortak düşünme ve hissetme biçimleri geliştirmiş, ortak travmalar yaşamış olan bir kuşağın üyelerinin, yaşadıklarından süzülen ortak hafıza-yı bir siyasal mobilizasyona dönüştürmelerinin olanaklarını ve aşamalarını gösteriyor '78 Kuşağı. Liderler ve sözcülerin yerine, militanlara, derneklerin ve meslek odalarının angaje üyelerine söz vermek, anlatılanı örgüt veya hareketin tarihini ve dolayı-sıyla o tarih içinde kendi yer ve imajını koruma endişesinin ya-rattığı kısıtlamalardan, siyasi duruş gösterilerinden kurtarıyor.

Kitapta yer alan anlatılarda özellikle öne çıkan baskı ve şiddet görmüş olmak, adaletsizliğe maruz kalmış olmaktır. Bu aynı za-manda egemen tarih anlatısının tersine bir tarih yazma, hatırlat-ma girişimine işaret ediyor. 12 Eylül bu anlamda bir milat oluş-turuyor. '78'lilik kimliğinin siyasal bir mobilizasyon aracı olma-sının esas zemininin 12 Eylül'le hesaplaşma iradesi üzerine ku-rulmuş olması olduğunu belirtiyor Melike Işık Durmaz.

1960'lardan devralınan ve 1970'lerin ikinci yarısında daha da yaygınlaşan ve güçlenen bir inancın, sömürüye, eşitsizliğe karşı mücadelenin mutlak haklılığı inancının, zamanın ruhu-nu oluşturduğu bir ortamda, devrim beklentisinin yükseldiği

ve hızla sönümlendiği bir aralıktan hatırlanan kimlik, kırk yıl sonra nostaljinin ağır bastığı bir dünya olacaktır. Yitirilen 12 Eylül öncesi dünyasının nostaljisidir bu. Melike Işık Durmaz, 1970'lerde devrimci olarak kendini tanımlayanların, 1980'lerde direnişçi olarak tanımlamaya başlamalarına işaret ediyor. 12 Eylül sonrası hafızasında sadece devletin baskı ve şiddeti değil, onun kadar, belki ondan daha fazla, 1980'lerde karşı karşıya kalınan zamanın yeni ruhunun, bireyciliğin, piyasa fetişizminin, kısa zamanda yaşanan büyük iktisadi ve kültürel dönüşümün silip süpürdüğü mekânların, ilişkilerin, insan davranışlarının, kısacası yitirilen bir dünya karşısında yaşanan şaşkınlığın, çaresizliğin izleri hâkimdir. Sovyetler Birliği her ne kadar '78'lilerin önemli bir bölümü için bir cazibe merkezi oluşturmamış olsa da, onun aniden çöküşü, "tarihin sonu" sloganlarıyla bezenen yeni dünyada bir beklenti ufkunun da, ne kadar inkâr edilmeye çalışılırsa çalışılsın, çöküşü anlamına geliyordu. Kendini sosyalizmi gerçekleştirmeyi savunmaya adanmış bir kuşağın aldığı ikinci darbeydi bu.

'78 Kuşağı, bu hafıza topluluğunun "nostaljik, melankolik ve direnişçi hafıza dinamikleri arasında gelgitler" yaşamasının nesnel nedenlerine ışık tutarken, bu kuşağın bir kısmını '68'lerden devraldığı ve kendinden sonra gelen kuşağın bir kısmına da aktardığı anmaları, ritüelleri, anma mekânlarını ve hakikat arayışı mücadelelerini öne çıkarıyor. Kitabın sonunda belirtildiği gibi, "Bugün '78 kuşağından bahsediyorsak, onlar hatırladıkları ve unutturmamak için ortak bir kimlik inşa edip, bunu sahiplendikleri, bunu kamusalılaştırmaya çabaladıkları, bunu aktardıkları içindir." Sadece bir benzetme olduğunun, buna daha fazla anlam yüklememek gerektiğinin altını çizerek söyleyelim: 78'liler bu anlamda *kendisi için bir "kuşak"* oluşturuyorlar.